

RECENZJA

**pracy doktorskiej Pani magister Joanny Sitz pt. Ocena procesu internacjonalizacji
mikro, małych i średnich przedsiębiorstw branży meblarskiej na rynkach
skandynawskich – perspektywa polskiego przedsiębiorcy**

1. Magister Joanna Sitz wybrała tematykę rozprawy doktorskiej, która jest dobrze wydzielona z ogólnych badań z zakresu ekonomii międzynarodowej i zarządzania międzynarodowego. Problem procesu internacjonalizacji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (dalej MMŚP) mam za użyteczny z punktu widzenia praktyki gospodarczej oraz doniosły naukowo.

Ograniczenie zagadnienia internacjonalizacji MMŚP do rynków skandynawskich oraz do punktu widzenia polskich przedsiębiorców pozwala oczekiwać po rozprawie analizy zagadnienia nieobecnego w polskiej literaturze z zakresu ekonomii międzynarodowej i zarządzania międzynarodowego. Zawężenie zakresu badania jest uzasadnione intensywną internacjonalizacją polskich przedsiębiorstw. Jest to zarazem zabieg niebezpieczny z powodu ryzyka braku wystarczającej ilości informacji.

Badanie przeprowadzone przez mgr Sitz jest istotne dla Polski, gdyż może rzucić nowe światło na międzynarodowe zakotwiczenie branży ważnej z punktu widzenia polskiego eksportu. Jednocześnie badanie przeprowadzone przez Autorkę pozwala zapoznać Czytelnika z rynkami skandynawskimi, które mają szczególne znaczenie dla polskich eksporterów. Ze względu na strukturę tamtejszej produkcji można je bowiem uznać za komplementarne wobec rynku polskiego. Są one zarazem substytucyjne wobec polskiego przemysłu meblarskiego, gdyż ten sektor jest w Skandynawii dobrze rozwinięty i ma bogate tradycje.

Dzięki m.in. transformacji systemowej oraz członkostwu Polski w UE i w EOG rynki skandynawskie stały się z punktu widzenia polskich firm bardziej otwarte. Równocześnie

Polska uzyskała status atrakcyjnego miejsca lokowania zagranicznego kapitału bezpośredniego, co pomogło zmodernizować jej gospodarkę i uczynić polskie towary bardziej konkurencyjnymi w skali międzynarodowej. Zamożność społeczeństw oraz bliskość geograficzna Skandynawii czynią tamtejszych odbiorców atrakcyjnymi dla polskich dostawców. Zarazem obecność rozwiniętego rodzimego sektora meblarskiego utrudnia zwiększanie tam sprzedaży wyrobów meblarskich z Polski.

2. Głównym celem rozprawy sformułowanym przez Doktorantkę na str. 4-5 jest „identyfikacja poziomu gotowości do umiędzynarodowienia, a także rozpoznanie zjawisk mających wpływ na mikro, małe i średnie podmioty gospodarcze sektora, pochodzące zarówno ze struktur wewnętrznych, jak i z otoczenia mezo- i makroekonomicznego w procesie internacjonalizacji. Celem dodatkowym było poszukiwanie optymalnych rozwiązań wspomagających internacjonalizację przy właściwym wykorzystaniu dostępnych instrumentów ekonomicznych, a także identyfikacja oraz analiza mocnych i słabych stron MMŚP branży meblarskiej.”

Doktorantka przedstawiła 4 hipotezy badawcze (str. 5 rozprawy) odnoszące się do związku wielkości eksportu z wielkością przedsiębiorstwa, internacjonalizacji oraz potencjału konkurencyjnego MMŚP z branży meblarskiej.

Zarówno cel główny, jak i cel dodatkowy oraz hipotezy zostały sformułowane na tyle jasno i precyzyjnie, że pozwalają jednoznacznie określić obszar badawczy pracy doktorskiej Pani mgr Joanny Sitz.

3. Realizacji celów i weryfikacji hipotez Doktorantka starała się podporządkować strukturę rozprawy. Podzieliła rozprawę na cztery rozdziały uzupełnione spisem treści, wstępem, zakończeniem, aneksami, bibliografią, spisami tabel i rysunków oraz załącznikiem zawierającym formularz ankiety będącej podstawą autorskiego badania empirycznego.

Rozdział 1 stanowi przegląd koncepcji internacjonalizacji przedsiębiorstw w literaturze przedmiotu. Rozdział 2 jest analizą i oceną dorobku badawczego dotyczącego stopnia internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw po 2004 r. W rozdziale 3 Autorka charakteryzuje przemysły meblarskie w Polsce i w Skandynawii. Rozdział 4 zawiera diagnozę poziomu internacjonalizacji MMŚP branży meblarskiej w świetle wyników własnych badań empirycznych Autorki.

Na pierwszy rzut oka układ rozprawy wydaje się logiczny. Również pod względem formalnym rozprawa wygląda na poprawną, chociaż cechuje ją niewielka nierównowaga objętości poszczególnych rozdziałów. I tak, rozdział 1 liczy 38 stron, 2 – 62, 3 – 62, zaś 4 – 74 strony. W rzeczywistości rozdziały 1 i 2 są, moim zdaniem, nadmiernie rozbudowane. Co gorsza, przedmiot analizy przeprowadzonej w tym fragmencie rozprawy odbiega od tematu całej pracy, o czym piszę dalej, bardziej szczegółowo odnosząc się do treści poszczególnych rozdziałów. Obszerne części ogólne przytłoczyły najważniejsze fragmenty rozprawy, czyli opisy cech przemysłów meblarskich w Skandynawii i w Polsce oraz autorską analizę czynników decydujących o internacjonalizacji MMŚP przemysłu meblarskiego.

4. Mgr Sitz rozpoczyna rozprawę od przeglądu koncepcji internacjonalizacji przedsiębiorstw w literaturze przedmiotu. Jest to najsłabsza część rozprawy. Autorka pisze o wszystkich koncepcjach, jakby nie pamiętając o temacie pracy. Są tam więc fragmenty dotyczące światowych procesów internacjonalizacji oraz uwagi na temat globalnych sieci tworzonych przez wielkie firmy. Są informacje o udziałach w handlu i w ZIB, przy czym nie wiadomo, jaki jest związek tych danych z późniejszymi wywodami na temat umiędzynarodowienia polskich MMŚP branży meblarskiej. Są przytaczane koncepcje na tyle ogólne, że trudno się do nich odnieść w badaniu empirycznym. Autorka przedstawia genezę niektórych poglądów, co szczególnie wykracza poza przedmiot jej badań określonych tytułem i celem pracy (np. nie wiadomo, po co analizuje różne wersje modelu Uppsala zamiast skupić uwagę na wersji najnowszej lub tej, z której korzysta w badaniu empirycznym). W dodatku Doktorantka zapożycza opinie o poglądach historycznych z ich wtórnych opisów, nie zaś z prac oryginalnych (zob. np. str. 30 i przypisy 90 i 91). Niepotrzebnie, moim zdaniem, opisuje również przedsiębiorczość międzynarodową (podrozdział 1.3) omawiając tam m.in. przedmiot specjalizacji młodych naukowców.

Szkoda, że Autorka nie dokonała wyboru koncepcji istotnych z punktu widzenia Jej autorskich badań i nie omówiła tylko ich. Mogła też ograniczyć uwagę do specyfiki skandynawskiego podejścia do umiędzynarodowienia. Jednak nie zrobiła tego i przytoczyła różne modele umiędzynarodowienia nie podając kryteriów dokonanego przez siebie wyboru. Dokonanie wyboru jest, oczywiście, trudniejsze niż dodawanie do listy kolejnych opisów,

jednak taki zabieg przybliżyłby Autorkę do realizacji celu rozprawy i pozwoliłby Jej minimalizować liczbę wątków pobocznych.

Rozdział 2 stanowi analizę i ocenę dorobku badawczego stopnia internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw po 2004 r. Jest to, oczywiście, problematyka znacznie bliższa tematu rozprawy, choć Doktorantka powtarza tu niektóre błędy popełnione w rozdziale 1. I tak, nie powinna była pisać o branżach innych niż przemysł meblarski (np. str. 84 zawiera informacje dotyczące internacjonalizacji budownictwa, które w żaden sposób nie przybliżają realizacji celu rozprawy) i innych typach przedsiębiorstw niż MMŚP (zob. np. str. 56, gdzie jest mowa o „dużych” i „największych” przedsiębiorstwach). Także tytuł rozdziału powinien być ograniczony tylko do ram tematycznych rozprawy doktorskiej. Tymczasem znowu mamy tu do czynienia z chaosem informacyjnym dotyczącym m.in. umiędzynarodowienia, barier rozwoju, czynników konkurencyjności, czy zaopatrzenia przedsiębiorstw w surowce.

Wszystko, co wykracza poza problematykę rozprawy, powinno się w tym rozdziale (i w każdej innej części tej rozprawy) znaleźć wyłącznie wówczas, gdy Autorka dowiodłaby, że wnioski są ważne w przedmiotowym kontekście. Jednak Ona tego nie robi. Gdyby Doktorantka chciała zachwycić Czytelnika erudycją, powinna była drastycznie skrócić wątki poboczne i wyraźnie napisać, że stanowią one wyłącznie tło dla Jej rozważań. Mogła też wyraźnie wydzielić dygresje umieszczając je w przypisach. Także tego nie zrobiła.

W rozdziałach 1 i 2 widoczna jest olbrzymia praca włożona przez Doktorantkę w ich powstanie. Zapoznała się Ona z mnóstwem prac i opisała ich wyniki. Bardzo doceniam ten wysiłek, zwłaszcza, że niektóre prace i modele są względnie mało znane i rzadko cytowane. Szkoda jednak, że nie dołożyła podobnej staranności do uporządkowania zebranego materiału, nie wskazała kryteriów wyboru i podziału cytowanych badań i nie udowodniła związku cytowanych prac z jej własnymi badaniami.

Rozdział 3 stanowi interesujący opis przemysłów meblarskich w państwach skandynawskich oraz w Polsce. Najbardziej interesującą częścią tego rozdziału są podpunkty zaczynające się od 3.1.5.1 i kończące się na 3.1.5.4. (str. 134-141), gdzie Doktorantka w sposób uporządkowany przedstawia czynniki konkurencyjności polskiego przemysłu meblarskiego zgodnie z koncepcją diamentu Portera oraz warunki internacjonalizacji tej branży. Szkoda, że mgr Sitz nie wykorzystwała diamentu Portera w równie rozbudowanej

analizie przemysłów meblarskich państw skandynawskich zadowolając się wyłącznie ich dość ogólnikowym opisem.

Także w rozdziale 3 jest sporo wątków pobocznych. I tak, Autorka niepotrzebnie wikła się w szczegółowe rozważania na temat historii przemysłów meblarskich w poszczególnych państwach. Jest to tym bardziej zbędne, że w odniesieniu do poszczególnych państw robi to z różną szczegółowością. Jeśli już chciała pokazać Czytelnikowi znajomość historii, powinna była to zrobić krótko i pamiętać, jaki jest nadrzędny cel rozprawy.

Autorka pisze o Szwecji (punkt 3.2.1), Danii (3.2.2.) i Norwegii nie tylko w kontekście przemysłu meblarskiego, lecz także opisując stan ich gospodarek. W ten sposób przedstawia swoiste wstępy do kilku różnych rozpraw doktorskich, jakby nie mogąc się zdecydować, którą z nich chce napisać. W tych opisach ponownie widoczna jest pracowitość Doktorantki i Jej brak umiejętności samoograniczania się. Ponownie mamy tu wiele wątków, które nie prowadzą Autorki do zamierzonego celu.

Równocześnie w szczegółowych opisach przemysłów meblarskich brakuje ilustracji lub opisów dotyczących informacji specjalistycznych (np. jak wygląda styl hygge, lub styl biofilny, albo co to jest krzesło Aksel, Egg chair, czy Wishbone chair). Gdyby w rozprawie umieściła ilustracje uzupełnione własnym komentarzem, byłoby to świetnym dopełnieniem pracy. Byłoby to też interesujące dla czytelnika i zbieżne z tematem pracy.

Autorka nie docenia też materiału statystycznego, jakim dysponuje. Na przykład, informacje zawarte w tabeli 4 są jedynie krótko i pobieżnie przeanalizowane w tekście rozprawy. Na podstawie posiadanego materiału mogła się też pokusić o obliczenie wielkości ekonomicznych dających podstawę do międzynarodowych porównań konkurencyjności przemysłów meblarskich badanych państw. Chodzi np. o średnią liczbę zatrudnionych, czy średni koszt na zatrudnionego.

Także opis BIZ w Polsce pozostawia niedosyt. Po lekturze, nie wiem ani jaką rolę pełnią przedsiębiorstwa z Polski w strukturach poszczególnych przedsiębiorstw transnarodowych, ani jakie jest znaczenie tych BIZ z punktu widzenia polskiej gospodarki. Nie znam też zyskowności działalności firm macierzystych. Wiem za to, kto dostał tytuł Orła Eksportu, choć tego akurat wiedzieć nie muszę.

Rozdział 4 stanowiący opis autorskiego badania empirycznego i jego wyników jest bez wątpienia najbardziej wartościową, oryginalną i interesującą częścią rozprawy. Jego treść rzuca nowe światło na problem internacjonalizacji polskiego przemysłu meblarskiego. Ten rozdział mam za bardzo cenny, także dlatego, że stanowi on własny dorobek mgr Joanny Sitz. Względnie mocną stroną tego rozdziału jest różnorodność i dość szerokie spektrum przedstawionych informacji. Rozdział 4 uważam za tym bardziej wartościowy, że analizy danych zdezagregowanych do poziomu firm prowadzone na podstawie ankiet są szczególnie kosztowne oraz pracochłonne, a więc i względnie rzadkie. Tymczasem dopiero one pokazują prawdziwy obraz rzeczywistości gospodarczej i pozwalają najbardziej zbliżyć się do praktyki.

Także ten fragment rozprawy nie jest jednak pozbawiony wad. Opis badania nie jest do końca jasny, co utrudnia ocenę adekwatności metody oraz ocenę wiarygodności wyników. Autorka zbyt oszczędnie, według mnie, przedstawia wnioski z przeprowadzonych przez siebie badań. W tym rozdziale są też wątki luźno związane z tematem rozprawy (np. opis klastra skandynawskiego – str. 187-192, wniosków z którego nie widać w opisach wyników badań empirycznych).

Rozprawę wieńczy zakończenie stanowiące zarazem podsumowanie rozprawy.

Uważam, że rozprawa zyskałaby na ograniczeniu części teoretycznej, a zatem rozdziałów 1 i 2, które – w znacznych fragmentach – zawierają treści dość dobrze znane i tylko luźno związane z tematem rozprawy. Zamiast nich w rozprawie powinny się znaleźć bardziej rozbudowane analizy przedmiotowe, w tym zwłaszcza statystyczna analiza pozycji i znaczenia przemysłów meblarskich Polski i państw skandynawskich w gospodarkach narodowych oraz w gospodarce światowej (w światowym przemyśle meblarskim). Rozszerzenie autorskiej analizy empirycznej także dobrze by tej rozprawie zrobiło. We wszystkich rozdziałach brakuje, moim zdaniem, podsumowań ustaleń poczynionych w poszczególnych częściach rozprawy oraz własnych przedmiotowych wniosków Autorki (podrozdział *Rekomendacje* znalazł się tylko w rozdziale 4, przy czym nie zawiera on wniosków z badań, lecz raczej analizę potencjalnych kierunków rozwoju badań przedmiotowych zbieżnych z analizą Doktorantki). Takie podsumowania pomogłyby też Doktorantce skupić uwagę na celu rozprawy i, być może, pomogłyby zmniejszyć liczbę dygresji.

W ogóle, w bardzo istotnych dla całej rozprawy, rozdziałach 3 i 4 za mało jest własnych komentarzy mgr Sitz. Rozbudowanie autorskich analiz i wniosków uczyniłoby tę pracę lepszą, bardziej nowatorską i – po prostu – bardziej interesującą.

5. Mocną stroną rozprawy jest oryginalność i szczegółowość tematu, a także przydatność praktyczna wyników autorskich badań Doktorantki. Podkreślić też należy ambitny zamiar badawczy Autorki. Sięgnęła Ona po problematykę wymagającą korzystania z mikrodanych, które – nawet w instytucjach powołanych do ich gromadzenia – mają charakter szcątkowy, natomiast ich uzyskanie ze źródeł alternatywnych (takich, jak np. ankiety) jest kosztowne i trudne. Ceną za taki wybór był jednak chroniczny brak materiału widoczny podczas lektury rozprawy.

6. Podstawową słabością rozprawy jest obecność licznych wątków tylko luźno związanych z tematem zakreślonym przez Doktorantkę. Mgr Sitz ma też kłopot z porządkowaniem treści, w tym zwłaszcza z rezygnacją z wątków pobocznych, treści ogólnych (czy wręcz ogólnikowych) oraz dygresji. W konsekwencji, treść rozprawy nie do końca jest zgodna z jej tytułem. Chodzi zwłaszcza o „perspektywę polskiego przedsiębiorcy” obecnego tylko w rozdziale 4 i to na podstawie badania empirycznego obejmującego firmy z dwóch województw, nie zaś z całej Polski (o czym Doktorantka uprzedza we *Wstępie* – zob. str. 8, ale nie w tytule rozprawy).

7. Do pracy można zgłosić także trochę uwag polemicznych:

a) mgr Sitz pisze o części metodologicznej (str. 7), chociaż nie zajmuje się teoretyczną analizą metod, a tylko własnym ich wyborem,

b) Autorka używa pojęć wieloznacznych nie definiując ich i nie dając zbioru stosowanych skrótów. To uniemożliwia Czytelnikowi własną weryfikację wyników badania. Ponieważ przedstawia mnóstwo podejść i koncepcji oraz ich modyfikacji, niekiedy trudno zorientować się, o czym właściwie pisze (np. str. 21: niejasna treść rysunku 2; str. 158: co to jest helisa (potrójna w dodatku); str. 163 czym jest materiał zwany masywem),

c) w rozdziale 1 mgr Sitz pisze o modelu grawitacji w kontekście wyjaśniania determinant, zapominając, że ten model pozwala stwierdzić tylko współwystępowanie (korelację) zjawisk (inaczej niż np. test przyczynowości Grangera),

- d) strukturę rozprawy mam za nadmiernie rozproszoną. Jest w niej, na przykład, wiele jednostronicowych punktów i podpunktów, które bez szkody dla rozumienia tekstu można by połączyć w większe całości,
- e) w rozdziale 2 (str. 47-8) pojawia się dygresja na temat praktyki handlu międzynarodowego. Autorka nie wyjaśnia przyczyny jej zamieszczenia, a ja czytając rozprawę takiego uzasadnienia nie widzę,
- f) na stronie 113 jest akapit napisany prawie w całości kursywą, odróżniającą go od reszty rozprawy; nie rozumiem, po co jest to wyróżnienie,
- g) tytuł punktu 3.1.2 (str. 120) jest, moim zdaniem, zbyt zbieżny z tytułem całego rozdziału 3, co podważa potrzebę napisania reszty tego rozdziału,
- h) między podrozdziałem 3.2 i punktem 3.2.1 nie ma tekstu, co poddaje w wątpliwość potrzebę zastosowania dwóch tytułów (problem rozwiązałoby krótkie wprowadzenie do treści punktów 3.2.1 – 3.2.3),
- i) jest trochę też bez dowodu (np. na str. 154, 163), które osłabiają siłę argumentacji Autorki,
- j) ciągła numeracja tabel i rysunków nie pozwala na łatwe korzystanie z nich; uważam, że lepiej byłoby zastosować numerację dwucyfrową z pierwszą cyfrą wskazującą na numer rozdziału i drugą odnoszącą się do kolejnego rysunku w danym rozdziale,
- k) mam wątpliwości co do tytułu tabeli 8 (str. 179), gdyż jest tu zbyt duże namnożenie pojęć. Brakuje mi też bardziej szczegółowych objaśnień dotyczących liczby badanych przedsiębiorstw oraz ich charakterystyki.

8. Rozprawa została napisana dość poprawnie pod względem formalnym, chociaż wiele zdań jest zbyt rozwlekłych, a ich treść można przekazać w bardziej precyzyjnej i krótszej formie. Można pochwalić Doktorantkę, że jako jedna z nielicznych osób piszących teksty naukowe rozróżnia płeć cytowanych autorów i autorek. Jednak mgr Sitz nie ustrzegła się, mających różny ciężar gatunkowy, błędów natury warsztatowej i technicznej. Poniżej przedstawiam ich wybór.

Mankamenty stylistyczne (w tym wypowiedzi wieloznaczne):

- str. 4 (i w wielu innych miejscach): dlaczego „generuje”, a nie „tworzy”?
- tamże: „identyfikacja poziomu gotowości do umiędzynarodowienia”

- str. 10: „artykuł postulujący, iż wahania...”
- str. 12: „przyczyna [...] jest sprzężona ze specyfiką zjawiska [...], która krzyżuje różne konteksty...”
- tamże: „koncepcję ... dedykowaną sektorowi”
- str. 15: „aspekty kształtujące elementy statyczne to te obejmujące decyzje”
- str. 16: „zaangażowanie decyzyjne zostało określone jako „relacyjne””
- str. 17: „lateralna sztywność”
- tamże: „jako aktora systemów”
- str. 21: Doktorantka myli niepoliczalną ilość z policzalną liczbą
- str. 22: „Relacje ... powoli wzrastają”
- str. 23: brak odmiany nazwisk cytowanych autorów
- str. 35: błędna pisownia nazwiska cytowanego Heckschera
- str. 47 i in.: Autorka myli „za pomocą” z „przy pomocy”
- str. 154 i in. – dlaczego „Szwedzki” jest pisane wielką literą; podobnie np. str. 160-161 „państw Bałtyckich”, ale „krajów bałtyckich”
- str. 163: „maszyny obróbcze”
- str. 183: „Okres handlu zagranicznego przedsiębiorstwa”
- tamże: „Tabela 10. Tabela liczości... „
- str. 199: „wielu... mniejszych przedsiębiorców...”
- inne błędy stylistyczne (częstsze w dalszych częściach pracy) np. na str. 49, 53, 70, 112, 113, 123, 124, 135, 136, 146, 150, 151, 158, 159, 160, 176, 177
- Błędy literowe: str. 9, 41, 112, 126, 133, 135, 158, 160, 164, 168, 182, 186
- Błędy interpunkcyjne: str. 27, 50, 58, 112, 146, 156, 160, 172, 173, 179
- Nadmiar równoważników zdań w opisie badania empirycznego (np. składa się z nich cała str. 182)

8. Wnioski. Wskazane w punktach 6-8 niedostatki pracy i moje wątpliwości nie są, w moim przekonaniu, przeszkodą w pozytywnej ocenie rozprawy.

Podsumowując, pragnę podkreślić:

- oryginalność wyboru tematu rozprawy,
- umiejętność formułowania celów i hipotez badawczych,

Prof. dr hab. Elżbieta Czarny
Szkoła Główna Handlowa
Al. Niepodległości 162
02-554 Warszawa
e-mail: eczary@gmail.com

- zdolność do samodzielnego prowadzenia analizy,
- dobrą znajomość literatury przedmiotu.

Podsumowując ocenę rozprawy doktorskiej magister Joanny Sitz stwierdzam, że recenzowana praca doktorska spełnia, określone w art. 13. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 ze zm. Dz. U. z 2005 r., nr 164, poz. 1365) wymogi stawiane pracom doktorskim. Dlatego wnioskuję o dopuszczenie recenzowanej pracy doktorskiej magister Joanny Sitz do publicznej obrony

Warszawa, 17.05.2022